

Македонско здружение на млади правници

FOUNDATION ФОНДАЦИЈА
OPEN OTBOPENO
SOCIETY OPICTESTBO
MACEDONIA MAКЕДОНИЈА

Унапредување на про боно правната помош и алтернативните начини за
решавање на спорови во РСМ

ПРЕПОРАКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА ВОНСУДСКО РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ

Автор: д-р Татјана Штерјова
Уредници: Гоце Коцевски
Светлана Црвенковска

Февруари 2020

Содржина

1. Воведни напомени	3
2. Арбитража.....	4
2.1. Преглед на постојната состојба - нормативна рамка.....	4
2.2. Преглед на постојната состојба – практична примена.....	5
2.3. Препораки.....	6
3. Медијација.....	7
3.1. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка	7
3.2. Преглед на постојната состојба – практична примена.....	9
3.3. Препораки.....	10
4. Алтернативни методи за решавање на потрошувачките спорови	12
4.1. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка	12
4.2. Преглед на постојната состојба – практична примена.....	13
4.3. Препораки.....	14
5. Методи за алтернативно решавање на спорите за обезбедување на заштита на правата на пациентите	16
5.1. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка	16
5.2. Преглед на постојната состојба – практична примена.....	16
5.3. Препораки.....	16
6. Методи за алтернативно решавање на работните спорови.....	17
6.1. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка	17
6.2. Преглед на постојната состојба – практична примена.....	17
6.3. Препораки.....	17
7. Заклучни согледувања	18
Користена литература:	19

1. Воведни напомени

Системот за решавање на споровите неопходно мора да биде одраз на системот во кој функционира. Колку е развојот во општеството поинтензивен, толку поголеми промени се потребни во правниот систем кој го регулира тоа општество – ако тие промени не се случуваат континуирано, правната рамка не е во состојба да обезбедува правна сигурност, која е темел за заштита и остварување на правата.

Прашањето за моделите на алтернативно решавање на споровите во македонскиот правен систем долги години не беше во фокусот на вниманието, па речиси единствената опција (покрај ретките и малку застапени исклучоци) која стоеше на располагање за обезбедување на правна заштита во ситуација на постоење на повреда или загрозување на некое право беше државниот судски систем.

Современото живеење доведе до тоа странките постојано да се во потрага по побрзи и поефикасни начини за решавање на споровите. Ефикасноста, најпшто земено би означувала дека системот за заштита на правата може соодветно да одговори на зацртаната задача да биде пружана правна заштита во сите спорови кои се изнесени на решавање во тој правен систем, во разумно времетраење и со соодветно користење на ресурсите кои му стојат на располагање на системот. Ова би означувало дека системот за решавање на споровите треба да успева да постигне соодветен баланс помеѓу два критериуми – од една страна, резултатот на постапката треба да биде точен одраз на фактичката реалност, но и да остава чувство на правичност кај сите засегнати субјекти, но од друга страна, тоа треба да биде направено во што е можно пократки рокови и без предизвикување на непотребни трошоци.¹

Мерките кои се спроведуваат за подобрување на ефикасноста на системите за заштита на правата вообичаено се насочени кон неколку различни групи на решенија – забрзани постапки кои имаат за цел што подобро да одговорат на потребите на корисниците на услугите на правораздавање, поедноставени постапки кои се наменети за решавање на помалку комплексни случаи и кои на судот ќе му овозможат да посвети повеќе внимание и време на комплексните, спорни односи кои се предмет на постапките поведени пред тој суд, но и насочување на што повеќе предмети кон механизмите за алтернативно решавање на споровите.

Долги години се сметаше дека правото на пристап до правда е изедначено со правото на пристап до суд – и се земаше дека на субјектите во системот им е обезбедена соодветна реализација на ова право доколку им е оставена можноста да поведат парнична постапка за заштита на своите права, односно на ова право се гледаше единствено од процесен аспект. Меѓутоа, во современи услови тоа не е секогаш така – со засилените активности за промовирање на алтернативните начини на решавање на споровите дури може да се рече дека правото на пристап до правдата се остварува на тој начин што на субјектите сè помалку им се дозволува

¹ За наведеното, најдобро говори една компарација на Претседателот на Врховниот суд на Австралија за австралискиот процесен систем:

„Тој го претставува Ролс-Ројс на системите за заштита на граѓанските права, но нема многу смисла да имаш Ролс-Ројс во гаражата ако не можеш да си дозволиш да му ставиш гориво за да го возиш каде што сакаш. Можеш да седиш во него, да го полираш, да му се восхитуваш, да се фалиш со него, да им го позајмиш на богатите пријатели или да го дадеш на луѓе кои можат да си дозволат да го возат, но не можеш да го користиш за неговата основна намена – да се превезеш од точка А до точка Б. Можеби би ни било подобро ако го замениме нашиот Ролс-Ројс со полесно возило со помала потрошувачка на гориво“

– цитирано според Colleen Hanycz, “More Access to Less Justice: Efficiency, Proportionality and Costs in Canadian Civil Justice Reform”, *Civil Justice Quarterly* 27, no. 1 (2008), стр.105.

пристап до суд, ако на располагање им стои некоја друга алтернатива.²

Најопшто земено, алтернативно решавање на споровите е заеднички назив за означување на сите вонсудски (неадјукативни) методи за решавање на споровите³ - иако основниот поим на алтернативното решавање на споровите ги означува алатките за решавање на спорот од страна на самите странки самостојно или со посредство на некое трето лице, во овој поим за потребите на оваа анализа ја сврстуваме и арбитражата (која по својата природа повеќе се доближува до адјудикација, со оглед на фактот дека постапката завршува со донесување на одлука која е правосилна и обврзувачка за странките), како метод на решавање на споровите што се разликува од класичната судска постапка.

На нормативно ниво, во Република Северна Македонија мал е бројот на постапки за алтернативно решавање на споровите – на емпириско ниво, уште е помала нивната примена во секојдневниот живот за решавањето на споровите. Затоа, препораките содржани во оваа анализа се насочени како кон предлози за проширување на листата на методи за алтернативно решавање на споровите кои се уредени во македонското законодавство, така и кон предлози за надградување и унапредување на постојните методи.

2. Арбитража

1.1. Преглед на постојната состојба - нормативна рамка

За разлика од современите трендови во арбитражното право, во Република Северна Македонија арбитражната на нормативно ниво е уредена на различен начин, во зависност од тоа дали станува збор за арбитража со или без меѓународен елемент.

Од една страна, меѓународната трговска арбитража е уредена со посебен нормативен сет на правила – Законот за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија,⁴ при што одредбите на ЗМТА се базираат на меѓународно прифатените стандарди на Модел-законот за УНЦИТРАЛ за меѓународна трговска арбитража од 1985. Согласно овие одредби, меѓународната трговска арбитража, врз основа на спогодба на странките, ги решава споровите за правата со кои странките слободно располагаат, при што арбитражата е меѓународна, доколку барем една од странките, во времето на склучување на арбитражната спогодба, е физичко лице со живеалиште или трајно престојувалиште надвор од територијата на Република Македонија, или е правно лице чие седиште не е на територија на Република Македонија или доколку местото каде што треба да се изврши значителен дел од обврските на трговскиот однос или местото со кое предметот на спорот е во најтесна врска, не се наоѓа на територија на Република Македонија.

Одредбите на ЗМТА не се усогласени со измените на Модел-законот на УНЦИТРАЛ за меѓународна трговска арбитража од 2006 година, особено во поглед на прашањата за уредувањето на формата на арбитражната спогодба (член

² Така и Ugo Mattei, "Access to Justice. A Renewed Global Issue", *Electronic Journal of Comparative Law*, 11 (2007), стр.3.

³ Татјана Зороска-Камиловска, „Арбитражно право“, Скопје, 2015 година, стр.2.

⁴ Закон за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2006) – во понатамошниот текст ЗМТА.

7 од ЗМТА) и за условите и претпоставките за определување на привремени мерки за обезбедување на побарувањата од страна на арбитражниот суд, како и нивното извршување (член 17 од ЗМТА), поради што потребно е ревидирање на овие одредби.

Од друга страна, арбитражата без меѓународен елемент е уредена со одредбите на Законот за парнична постапка⁵ – Глава триесетта – Постапка пред избраните судови. Согласно член 441 став 1 од ЗПП, споровите без меѓународен елемент за правата со кои слободно располагаат странките можат да ги изнесуваат пред постојаните избрани судови, основани при стопанските комори и при другите организации предвидени со закон, ако со законот не е утврдено дека определените видови спорови ги решава исклучиво друг суд. Одредбите со кои е уредена постапката пред избраните судови се базираат на одредбите на поранешното сојузно законодавство и датираат од пред повеќе од четири децении, поради што во повеќе аспекти се анахрони и треба целосно да бидат подложени на редифинирање.

Одредбите на ЗПП со кои се уредува постапката пред избраните судови (член 439-460 од ЗПП) содржат специфични решенија во однос на повеќе прашања кои се клучни за поимот и текот на арбитражната постапка – тргнувајќи од самата терминологија „избран суд“, „договор за избран суд“, „судија на избран суд“, која повеќе упатува на судска постапка, отколку на некаква алтернатива на редовните државни судови, и со право предизвикува забуни и нејаснотии во нивната практична примена. Дополнително, овие одредби на ЗПП на специфичен начин ги уредуваат прашањата за арбитрабилноста на споровите, за назначување и изземање на судиите на избраните судови, за можноста со тужба да се бара судот да прогласи престанување на важноста на договорот за избраниот суд, како и за основите поради кои може да се бара поништување на одлуката на избраниот суд (кои помеѓу другото, воведуваат и можност да се бара поништување на одлуката доколку постои некоја од причините за повторување на постапката според одредбите на општата парнична постапка).

При тоа, треба да се потенцира дека дуализмот во нормативното уредување на арбитражната постапка во зависност од тоа дали станува збор за постапка со или без меѓународен елемент, дополнително предизвикува проблеми, поради околноста што различни правни модалитети се предвидуваат за исти институти на арбитражното право, во зависност од карактерот на спорот (дали има меѓународен елемент или не).

1.2. Преглед на постојната состојба – практична примена

Генерално земено, арбитражата во Република Северна Македонија се уште не е добро позната и често користена алатка за решавање на споровите. И покрај пионерските дела на академската заедница од областа на арбитражното право, арбитражната теорија се уште е во зачеток, додека арбитражната практика (која единствено може да биде достапна преку судските одлуки донесени во спор кој е на некој начин поврзан со арбитражна постапка, со оглед на принципот на доверливост на арбитражната постапка) е неразвиена, и често се среќаваат

⁵ Закон за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010 и 124/2015) – во понатамошниот текст ЗПП.

контрадикторни или специфични одлуки на државните судови поврзани со прашања од арбитражното право.

Во државата, единствена арбитражна институција со надлежност да решава спорови со и без меѓународен елемент е Постојаниот избран суд – Арбитража при Стопанската комора на Македонија, кој постои и функционира повеќе од четири децении, а има надлежност да решава спорови со меѓународен елемент од 1993 година. Арбитражата функционира како независно тело при Стопанската комора на Македонија, и е единствена функционална арбитража во земјата со капацитет, традиција, стручност, специјализираност и повеќедецениско искуство за решавање на спорови со и без меѓународен елемент.

Статистичките податоци од работењето на Арбитражата покажуваат дека во Северна Македонија речиси подеднакво се поведуваат арбитражни постапки со и без меѓународен елемент. Така на пример, во изминатите две години, 54% од постапките поведени пред Постојаниот избран суд - Арбитража биле спорови со меѓународен елемент, додека пак 46% биле внатрешни спорови. Во однос на просечната вредност на спорите кои се поведуваат пред Арбитражата, во речиси од половината од поведените постапки, вредноста на спорот била под 50.000 евра, додека во 22% од постапките вредноста на спорот била над 100.000 евра, иако во евиденцијата на оваа арбитражна институција се бележат и спорови чија вредност надминувала неколку десетици милиони евра. При тоа, просечното времетраење на постапките кои се водат пред Постојаниот избран суд - Арбитража постојано се намалува - и во 2018 година просечното времетраење на арбитражните постапки изнесува 186 дена, односно приближно шест месеци.

1.3. Препораки

Во насока на надминување на посочените состојби, се предлага следното:

- Потребно е да се усвои единствен сет на правила, во кој на воедначен начин ќе бидат уредени арбитражните постапки со и без меѓународен елемент – наведеното би вклучувало бришење на Глава триесетта (членови 439-460) од ЗПП, и соодветни промени во ЗМТА (тргнувајќи од промената на самиот назив на овој закон, кои би требале соодветно да го одразуваат предметот на уредување на законот), кои би овозможиле овој закон да ги уредува прашањата кои се однесуваат на арбитражата (без оглед дали станува збор за спорови со или без меѓународен елемент);
- Воедначување на сетот на правила со кои се уредува арбитражата во Република Северна Македонија треба да придонесе за елиминирање на дуалитетот и разликите кои постојат во важечките правни акти, вклучувајќи ги и следните прашања:
 - функционалната арбитрабилност на спорите;
 - назначување и изземање на судиите на избраните судови (во спорите без меѓународен елемент), односно именување и изземање на арбитражите (во меѓународната трговска арбитража);
 - укинување на можноста со тужба да се бара судот да прогласи престанување на важноста на договорот за избраниот суд

(можноста која е уредена во важечките одредби на ЗПП за постапката пред избрани судови, а која не е применлива во современото арбитражно право);

- воедначување на основите поради кои може да се бара поништување на донесената одлука во споровите со или без меѓународен елемент;
- напуштање на терминологијата „избран суд“, што со себе ќе донесе и соодветни промени во Законот за стопанските комори и во називите на арбитражните институции кои се основани при стопанските комори;
- ревидирање на условите и претпоставките за формалната валидност на арбитражната спогодба, во согласност со измените на Модел-законот за УНЦИТРАЛ за меѓународна трговска арбитража од 2006 година;
- ревидирање на условите и претпоставките за определување на привремени мерки за обезбедување на побарувањата од страна на арбитражниот суд, како и нивното извршување, во согласност со измените на Модел-законот за УНЦИТРАЛ за меѓународна трговска арбитража од 2006 година;
- преиспитување на можностите за проширување на границите на арбитрабилноста *ratione materiae*, во согласност со современите тенденции на арбитражното право;

3. Медијација

1.4. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка

Медијацијата, како еден од алтернативните начини на решавање на споровите во Република Северна Македонија, беше воведена во македонското законодавство со донесувањето на Законот за медијација во 2006 година⁶, кој беше изготвен во согласност со Стратегијата за реформа на правосудниот систем 2004-2007. Медијацијата во нашиот правен систем беше воведена во услови на постоење на повеќе од 1.700.000 заостанати нерешени предмети во судскиот систем, кои неретко траеја со децении и предизвикуваа трошоци кои неколкукратно го надминуваа износот на главното побарување. Истата беше воведена како дел од сетот активност наменети за растеретување на судовите од сите неспорни работи, со цел да се оптимизира нивната ефикасност.

Важечката законска рамка за медијацијата беше усвоена во 2013 година,⁷ со цел да се обезбеди натамошно унапредување и развивање на медијацијата како алтернативна алатка за решавање на споровите.

Согласно ЗМ (член 2), под поимот медијација се подразбира секое посредување, без оглед на неговиот назив, при решавање на спорниот однос во постапка на медијација во коешто на страните во спорниот однос им се овозможува

⁶ Закон за медијација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/2006, 22/2007, 114/2009, пречистен текст - („Службен весник на Република Македонија“ бр.138/2009).

⁷ Закон за медијација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 188/2013, 148/2015, 192/2015 и 55/2016) – во понатамошниот текст ЗМ.

истиот да го решат по пат на преговарање, на мирен начин со помош на еден или повеќе лиценцирани медијатори, со цел да се постигне заедничко прифатливо решение изразено во форма на писмена спогодба. При тоа, законската рамка уредува широко поле на медијабилни спорови - медијацијата се применува особено во имотноправни, семејни, работни, трговски, потрошувачки, осигурителни спорови, спорови од областа на образованието, заштитата на животната средина, спорови во врска со дискриминацијата, како во други спорни односи каде што медијацијата одговара на природата на спорните односи и може да помогне за нивно разрешување.

ЗМ, помеѓу останатото, воведува нова рамка за лиценцирање на медијаторите преку полагање на посебни испити за таа намена, изречно предвиде активности кои надлежните државни органи треба да ги спроведуваат за обезбедување на поддршка на медијацијата (вклучувајќи и субвенционирање), како и конституирање на посебен орган (Одбор за обезбедување, следење и оценување на квалитетот на работите на медијацијата), кој треба да го обезбедува, следи и оценува квалитетот на медијацијата.

Паралелно со овие активности, во насока на понатамошен развој на медијацијата, а со цел поефикасно остварување на правата на субјектите во постапката, поттикнување на медијацијата како начин на решавање на спорните односи што ќе се одрази на намалување на бројот на стопанските спорови во судовите, со измените и дополнувањата на ЗПП од 2015 година⁸ беа воведени одредби со кои се уреди задолжителен обид за медијација (член 461 од ЗПП). Оваа одредба предвидува дека во стопанските спорови за парично побарување чија што вредност не надминува 1.000.000 денари, а по кои постапката се поведува со тужба пред суд, странките се должни, пред поднесувањето на тужбата да се обидат спорот да го решат по пат на медијација. Образложението на законодавецот при усвојувањето на оваа новела на ЗПП беше дека решенијата се во правец на подобрување на бизнис климата во Република Македонија преку зајакнување на законските механизми за остварувањето и заштитата на правата на странките во парничната постапка, согласно препораките од извештаите на “Doing business“ на Светска банка.⁹

Република Северна Македонија на почетокот на месец август 2019 година ја потпиша Сингапурската конвенција¹⁰, која го уредува меѓународното признавање на спогодби кои произлегуваат од постапки за медијација во трговски спорови. Сингапурската Конвенција ја потпишаа 46 држави, вклучувајќи ги двете најголеми светски економии – САД и Кина, како и Индија и Јужна Кореја кои се меѓу најсилните економии во Азија. Сингапурската Конвенција ќе ја промовира употребата на медијацијата за решавањето на прекугранични трговски спорови, и ќе обезбеди прекугранично спроведување и почитување на спогодбите постигнати по пат на медијација, ќе им овозможи на компаниите и меѓународните инвеститори поголема правна сигурност која ќе ја зголеми меѓународната трговија.

Конечно, одредби кои уредуваат медијација се содржани и во Законот за правда на децата¹¹. Медијацијата уредена согласно одредбите на овој закон

⁸ Закон за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 124/2015).

⁹ Достапно на <https://www.sobranie.mk/materialdetails.nspx?materialId=75cb8d22-fc77-4d55-8d16-82e276e19ecb>.

¹⁰ United Nations Convention on International Settlement agreements resulting from mediation, достапно на - https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/EN/Texts/UNCITRAL/Arbitration/mediation_convention_v1900316_eng.pdf.

¹¹ Закон за правда за децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 148/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 152/2019).

е предвидена како медијација во специфична област, за која супсидиерно се применуваат одредбите на Законот за медијација (член 85). Согласно одредбите на Законот за правда на децата, надлежниот јавен обвинител, по претходна информирање и писмена согласност на детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот може да ги упати страните на постапка за медијација, по пријава за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело и за кое е предвидена казна затвор до пет години. Дополнително, во случај кога е поведена судска постапка, надлежниот суд за деца, може од причини на целесообразност, а по претходна писмена согласност на детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот до завршување на главниот претрес со решение постапката да ја прекине и да ги упати страните на постапка на медијација. Во двете ситуации, страните се должни да ја достават писмената согласност до јавниот обвинител или до судот за деца во рок од три дена од денот кога е предложено поведување на постапка на медијација – во спротивно, се смета дека предлогот за медијација не е прифатен.

1.5. Преглед на постојната состојба – практична примена

Примената на ЗМ од 2013 година во неколку аспекти покажа отворени прашања од аспект на обезбедувањето на неговата функционалност, преку задоцнувања во имплементирањето на новините кои беа воведени со овој закон. Имено, со ЗМ беа предвидени следните временски одредници за воведување на промените во преодните и завршните одредби на законот (член 64 од ЗМ) - рок од еден месец од денот на влегувањето во сила на ЗМ за да се формира Одборот за обезбедување, следење и оценување на квалитетот на работите на медијацијата; рок од два месеца по формирањето Одборот да се утврди програмата и начинот за полагање на испити за медијатор и да се формираат стручните и испитните комисии на Одборот; рок од шест месеци по формирањето Одборот да се организира првиот испит за медијатори; рок од седум месеци по формирањето Одборот да се започне со постапката за лиценцирање на медијаторите.

Сепак, активностите се одвиваа по следниот временски тек - Одборот за обезбедување, следење и оценување на квалитетот на работите на медијацијата, тело кое беше воспоставено со ЗМ, започна со работа со задоцнување од 9 месеци поради одолговлекување на процедурата за именување на членовите на тоа тело. Тоа предизвика одолговлекување и на процедурите за лиценцирање на медијаторите и на полагањето на испитите за медијатори, согласно новиот режим уреден со ЗМ од 2013 година. Техничките и организациските аспекти на спроведувањето на електронското полагање на испитот за медијатори дополнително ја одложија примената на ЗМ, и првите испити започнаа да се спроведуваат во февруари 2016 година, со што се одложи и целокупниот процес на лиценцирање на медијаторите и конституирањето на Комора на медијатори согласно новиот закон, дури во јули 2017 година.

Согласно достапните податоци, во моментот има 43 лиценцирани медијатори.¹²

¹² Именик на медијатори, достапен на –
<http://www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/Imenik%20na%20medijatori%2029.05.2019.pdf>

Дополнително, иако со ЗМ е предвидено да се водат регистри за евиденција на постапките за медијација (член 21 од ЗМ), бројот на пријавените и запишаните предмети во регистарот кој го води Министерството за правда не соодветствува со реалноста, ниту пак со поединечните регистри на предмети на медијаторите.

Согласно достапните податоци¹³, користењето на медијацијата како метод на алтернативно решавање на спорови бележи напредок - ако вкупната бројка на медијации од 2007 до 2016 година не можеше да достигне ниту до троцифрен број, оваа бројка бележи значителен пораст, започнувајќи од 2017 година. Според податоците од Министерството за правда, лиценцираните медијатори, заклучно со 10.04.2019 година, прикажале внес на 1364 предмети во Регистарот за евиденција на постапките за медијација на Министерството за правда.

Имено, во 2017-та година лиценцираните медијатори пријавиле во Регистарот на Министерството за правда 982 медијации. Од наведените најголемиот број - односно 857 постапки се по основ на работни спорови (при што сите постапки евидентирани во регистарот на надлежното министерство се завршени со постигнати спогодби), 92 поведени постапки биле по основ на стопански спорови (од кои 19 завршиле со спогодба), додека 32 биле по основ на осигурителни спорови (26 завршиле со спогодба).

Во 2018-та година медијаторите пријавиле 293 постапки, од кои 66 од поведените постапки биле по основ на работни спорови, 214 по основ на стопански спорови (при што 68 предмети завршиле со спогодби), додека 12 од поведените постапки биле по основ на осигурителни спорови (3 спогодби).

Трендот продолжува и во 2019 година, каде за 3 месеци медијаторите пријавиле 25 постапки за медијација, сите по основ на стопански спорови, при што 16 завршиле со спогодби.

Официјалните статистички податоци кои се достапни покажуваат дека странките кои влегле во постапка на медијација, имаат голема шанса да го надминат спорниот однос со својата спротивставена страна. Па така од вкупно 1364 предмети кои досега се евидентирани во регистарот на Министерството за правда, 1079 завршиле со спогодба односно 79%. Анализите покажуваат дека вака високиот процент пред се темели на работните спорови, кои скоро 100 процентно завршуваат со постигнати спогодби, помеѓу работниците и работодавачот. Но, не е занемарлив и податокот во однос на стопанските спорови. Имено од 395 медијации по овој основ пред медијаторите, 129 или 32,6% завршиле со постигнати спогодби.

Сепак, треба да се има предвид дека овие податоци се од релативен карактер, имајќи предвид дека нема задолжителна обврска за пријавување до надлежните органи на сите постапки кои се поведени, туку се евидентираат само тие кои завршиле успешно, што може да даде погрешна претстава за ефективноста на овој метод за решавање на споровите.

Ова се должи на околноста што регистарот на надлежното министерство не содржи комплетни податоци, од причина што законската рамка во моментот не уредува изречна обврска за медијаторите да ги пријавуваат сите поведени постапки, што особено се однесува на спроведувањето на активностите за

¹³ Види образложение на Предлог-закон за медијација, кој во моментот се наоѓа во собраниска процедура - <https://www.sobranie.mk/materialdetails.nsp?materialId=a1fc00dd-57e1-4022-9eb2-10fdf21e445f>.

задолжителниот обид за медијација во стопанските спорови уреден со ЗПП, па тешко е да се квантифицираат ефектите од ова законско решение.

Дополнително, податоците покажуваат дека медијацијата, која како можност е предвидена со Законот за правда за децата недоволно се користи, пред се, поради недостатокот на средства кај надлежните органи, но и поради фактот дека свеста за предностите на медијацијата остана сè уште ниска и сè уште работи на нејзиното натамошно јакнење.

1.6. Препораки

Дел од потребните решенија за надминување на посочените состојби, се вградени во Предлог-законот за медијација¹⁴, кој во моментот се наоѓа во собраниска процедура. Помеѓу останатото, се предвидува следното:

- начелата на медијацијата предвидени со новиот предлог-закон (начелото на доброволност на медијацијата, начелата на рамноправност и неформалност, непристрасност, доверливост, достапноста на информациите од медијацијата во другите постапки, еднаквост на страните, правичност, ефикасност и економичност) се целосно усогласени со Директивата на Европската Унија 2008/52/ЕУ за медијација во граѓанските и стопанските спорови;
- се предвидува воспоставување на Централен електронски регистар за примени барања за медијација, при што се предвидува задолжителна обврска за медијаторите приемот на барањето веднаш да го внесат во Регистарот и да продолжат со тековно внесување на сите потребни податоци заклучно со крајниот исход на постапката. Овие податоци треба да обезбедат следливост на параметрите на применливоста и успешноста на медијацијата во практиката;
- се менува начинот на полагање на испитот за медијатори, преку напуштање на електронскиот начин на полагање на испитот, и воведување на модел на полагање на испитот усно, пред комисија, што треба понатаму да придонесе за создавање на квалитетен, стручен и обучен кадар, кој успешно ќе ги извршува работите од областа на медијацијата. Согласно предложеното решение, испитот за медијатор ќе се состои од два дела - прв дел (теоретски дел), со кој се проверува теоретското знаење на кандидатите и втор дел (практичен дел – студии на случај) во кој се оценуваат личните особини и карактеристики и практичните вештини, способности и знаења на кандидатите за медијација;
- предвидена е обврска за континуирано стручно усовршување и унапредување на лиценцираните медијатори, согласно развојот на медијација, во насока на обновување на основите, знаењата во конкретни области, сознанијата за примената на методи и техники, вештини, при што се обезбедува и континуирано следење на новини во оваа област, како и измените во правната регулатива која се однесува на медијацијата.
- се доуредува составот, надлежноста и начинот на работењето на Одборот

¹⁴ Предлог-закон за медијација, достапен на
- <https://www.sobranie.mk/materialdetails.nsp?materialId=a1fc00dd-57e1-4022-9eb2-10fd21e445f>.

за медијација, како тело надлежно да го обезбедува, следи и оценува квалитетот на работите на медијацијата;

Дополнително, се предлага следното:

- да се зајакнат кадровските, административните и финансиските капацитети, во насока на обезбедување на позасилено користење на медијацијата уредена со Законот за правда за децата;
- да се преиспита потребата од понатамошно постоење на обврската за спроведување на задолжителен обид за медијација предвиден за стопанските спорови – особено имајќи предвид дека поради некомплетните податоци за вкупниот број на поведени постапки по овој основ не може реално да се оценат ефектите на оваа мерка, при што посебно треба да се има предвид дека кај стопанските спорови најчесто субјектите во деловните односи, дури и без постоењето на задолжителна обврска, најчесто спроведуваат некаков облик на активности за мирно решавање на спорови. Самиот ЗПП уредува доволен круг на активности на судовите за известување на странките дека спорот може да се реши во постапка за медијација, и континуирано укажување на странките во текот на целата постапка дека можат да ја искористат таа можност;
- За сметка на ова, активностите треба да се насочат кон промовирање и поголемо користење на медијацијата како метод за решавање на спорови каде странките се физички лица, вклучувајќи ги, на пример, споровите кои се однесуваат на заштита на правата на потрошувачите;

4. Алтернативни методи за решавање на потрошувачките спорови

1.7. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка

Примената на алтернативните методи на решавање на споровите во областа на потрошувачкото право е лимитирана, што во одредена мерка се должи и на правната рамка која ја уредува оваа област.

Генералната рамка за уредување на правата на потрошувачите – Законот за заштита на потрошувачите¹⁵, не ги транспонира релевантните европски документи во областа на алтернативното решавање на потрошувачките спорови, и воопшто не содржи одредби кои го уредуваат ова прашање. Единствено е содржана општа одредба која ја уредува надлежноста на здруженијата на потрошувачите да посредуваат меѓу потрошувачите и трговците на стоки и давателите на услуги со цел за решавање на спорови (член 128).

Во моментот, во процедура на донесување е нов Законот за заштита на потрошувачите¹⁶, при што, во нацрт-текстот на овој закон предвидена е само упатувачка одредба, која назначува дека алтернативното решавање на

¹⁵ Закон за заштита на потрошувачите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/2004, 77/2007, 103/2008, 24/2011, 164/2013, 97/2015, 152/2015 и 140/2018).

¹⁶ Нацрт-текстот на новиот Предлог-закон за заштита на потрошувачите е достапен на следниот линк - https://ener.gov.mk/default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=xeRHYI4OZIsFI3I3ZoJ66A=-.

потрошувачките спорови се уредува со посебни прописи.

Неколку други закони, кои уредуваат прашања за обезбедување на заштита на правата на потрошувачите во различни области, содржат општи одредби, кои го уредуваат ова прашање на генерален начин:

- Со Законот за давање на финансиски услуги на далечина¹⁷ (член 16), предвидено е дека договорните страни ќе настојуваат настанатите спорови да ги решаваат со усогласување, порамнување, медијација или на друг мирен начин.
- Со Законот за заштита на потрошувачите при договори за потрошувачки кредити¹⁸ (член 33), предвидено е дека кредиторите и потрошувачите ќе настојуваат настанатите спорови да ги решаваат со усогласување, порамнување, медијација или на друг мирен начин.
- Со Законот за електронска трговија¹⁹ (член 23), предвидено е дека давателот на услуги на информатичко општество и примателот на услуги за решавање на меѓусебните спорови можат да договорат надлежност на арбитража, при што за постапката пред арбитража или друг орган за вонсудско решавање на спорови, се применуваат прописите со кои се уредуваат овие области.

Единствено во областа на електронските комуникации, предвидена е посебна постапка за решавање на спорови која ја води Агенцијата за електронски комуникации, која помеѓу останатото, се применува и за решавање на спорови помеѓу крајните корисници и операторите, согласно одредбите на Законот за електронски комуникации²⁰. Согласно овие одредби (член 53), Агенцијата започнува постапка за решавање на спор на барање на една од страните во спорот. При тоа, по приемот на барањето за поведување на спор, Агенцијата, пред да ја започне постапката за решавање на спор, е должна на страните во спорот да им предложи постапка за посредување, со цел за истите меѓусебно да се договорат со склучување на спогодба и во таа постапка Агенцијата има улога на посредник и ја води постапката на посредување применувајќи ги начелата на непристрасност, еднаквост и правичност и притоа водејќи сметка за почитување на целите и регулаторните начела согласно ЗЕК. Доколку постапката за посредување не биде прифатена од било која од странките, Агенцијата го решава спорот, при што, доколку која било од страните во постапката за решавање на спор пред Агенцијата, за истиот спор започне судска постапка, постапката за решавање на спор пред Агенцијата се запира.

1.8. Преглед на постојната состојба – практична примена

Несоодветното нормативно уредување на ова прашање доведува до тоа и во практиката примената на алтернативните методи за решавање на потрошувачките спорови да е мала. На ниво на ЕУ, процените се дека доколку потрошувачите можат

¹⁷ Закон за давање на финансиски услуги на далечина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 158/2010 и 153/2015).

¹⁸ Закон за заштита на потрошувачите при договори за потрошувачки кредити („Службен весник на Република Македонија“ бр. 51/2011, 145/2015, 23/2016 и 20/2019).

¹⁹ Закон за електронска трговија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 133/2007, 17/2011, 104/2015 и 192/2015).

²⁰ Закон за електронските комуникации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014, 188/2014, 44/2015, 193/2015, 11/2018 и 21/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 98/2019 и 153/2019) – во понатамошниот текст ЗЕК.

да се ослонат на функционален систем за алтернативно решавање на споровите, би можеле да бидат остварени заштеди од 22,5 милијарди евра, додека деловните субјекти би ја унапредиле нивната конкурентност и би оствариле значителни заштеди доколку во случаите на потрошувачки спорови би се избегнало одењето во суд.²¹

Постоењето на ефикасен систем за решавање на потрошувачките спорови е од особено значење кога станува збор за побарувања од мала вредност (negative value claims), каде вредноста на побарувањето кое произлегува од правото чија заштита се бара е незначителна, и трошоците за остварување на правото на правна заштита во судска постапка неколкукратно можат да го надминат износот на бараната заштита. Во ваквите случаи, мала е веројатноста дека потрошувачот ќе се одлучи да поведе постапка за намирување на неговото побарување, ако трошоците на постапката неколкукратно ја надминат користа која тоа лице би можело да ја добие во случај на позитивен исход на парничната постапка, поради што во ваквите случаи може да стане збор и за ефективно ускратување на правото на пристап до правдата.

Во моментот, единствен функционален механизам за решавање на потрошувачките спорови се постапките кои ги спроведува Агенцијата за електронски комуникации – според достапните информации,²² во 2018 година Агенцијата примила 759 барања за решавање на спор, при што биле изготвени 667 покани за спроведување на постапка за посредување. Дополнително, биле направени 246 телефонски консултации со крајни корисници, и биле примени 1387 странки, заради нивно правно советување за заштита на нивните права.

Дополнително, активности на советување на потрошувачите заради заштита на нивните права спроведува и Организацијата на потрошувачи на Македонија – според достапните податоци, Организацијата годишно спроведува околу 2.500 советувања, и бележи над 60% успешност кај потрошувачките спорови откако потрошувачот бил советуван, при што најголемиот број на споровите завршуваат со некој вид на помирување помеѓу потрошувачот и трговецот.²³

1.9. Препораки

Во насока на надминување на посочените состојби, се предлага следното:

- Во македонското законодавство потребно е да се унапреди системот за алтернативно решавање на потрошувачките спорови, со цел на потрошувачите да им се обезбедат алатки за решавање на споровите со подобар квалитет, поголема разновидност и разумни трошоци, како и да се обезбедат високи стандарди за добрата и услугите кои им се нудат, во насока на обезбедување на повисоко ниво на заштита на нивните потрошувачките права;
- Моделите за обезбедување на заштита на потрошувачките права треба да се едноставни, ефикасни, лесно достапни, брзи и да не предизвикуваат

21 Pablo Cortes (ed.), "The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution", Oxford University Press, 2016, стр.18.

22 Годишен извештај за работата на Агенцијата за електронски комуникации во 2018 година, стр.65, достапен на – http://aek.mk/wp-content/uploads/2019/09/20190306_Godisen_izvestaj_za_rabota_AEK_2018.pdf.

23 Гоце Коцевски, Светлана Црвенковска, „Применливоста на механизмите за алтернативно решавање на спорови во обезбедувањето пристап до правда за ранливи категории во Република Македонија“, Македонско здружение на млади правници, Скопје, 2018 година, стр.20.

високи трошоци;

- Листата на механизми за алтернативно решавање на потрошувачките спорови треба да вклучува различни опции:
 - модели во кои овластеното тело ги поврзува двете страни, со намера заеднички да се постигне заемно прифатливо решение;
 - модели во кои овластеното тело на странките им предлага решение;
 - модели во кои овластеното тело им го наметнува решението на спорот на странките; или
 - комбинација на повеќе од наведените модели;
- Механизмите за алтернативно решавање на потрошувачките спорови треба да обезбедуваат странките во спорот да бидат целосно информирани за нивните права и обврски, како и за последиците од (не) преземањето на определени дејствија во текот на постапката;
- Во македонското законодавство треба да бидат транспонирани релевантните европски прописи за алтернативно решавање на потрошувачките спорови,²⁴ и да биде уреден механизам согласно следните одредници:
 - Треба да обезбедува независен, непристрасен, транспарентен, ефективен, брз и правичен систем за решавање на спорите;
 - Овластените тела кои ќе спроведуваат определен модел на алтернативно решавање на потрошувачките спорови, треба на потрошувачите, на јасен и недвосмислен начин, да им направат достапни информации за типот и карактеристиките на постапката што ја спроведуваат, типот на спорови за кои може да се поведе таква постапка, основните информации за начинот на поведување на постапката и дејствијата кои треба да се преземат во текот на постапката, јазикот на кој може да се спроведува постапка (што е од особена важност во ситуациите на постоење на прекугранични спорови), вкупниот износ на трошоците за таа постапка, (не) обврзувачкото дејство на постапката што ќе се спроведува и/или одлуката што ќе се донесе;
 - Постапката треба да биде спроведена и завршена во рок не подолг од 90 дена;
 - Постапката за потрошувачите треба да биде бесплатна, или тие да биде обврзани да платат некој номинален износ;
 - Постапката треба да ја спроведуваат квалификувани лица кои ги поседуваат потребните квалификации и вештини да го решаваат определениот тип на спорови, кои се независни од двете странки во постапката, при што надоместокот кој ќе го добијат за своите дејствија во постапката нема да биде зависен од исходот на постапката;

²⁴ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR).

- Самите трговци треба континуирано да ги известуваат потрошувачите за можностите за решавање на споровите кои можат да произлезат од потрошувачките односи;
- Заради обезбедување на соодветен модел на решавање на споровите кои произлегуваат од електронската трговија, во македонското законодавство треба да бидат транспонирани релевантните европски прописи за онлајн решавање на спорови,²⁵ и да биде уреден механизам согласно следните одредници:
 - Треба да биде креирана интерактивна веб-платформа која ќе овозможува вонсудско решавање на споровите помеѓу потрошувачите и трговците, кои произлегуваат од нивните онлајн трансакции;
 - Можноста за онлајн решавање на споровите од односите поврзани со електронска трговија не треба да биде замена за судските постапка и не смее да ја исклучува можноста за наведените спорови да биде поведена постапка пред редовните судови;
 - Трговците треба самите, на своите платформи за електронска трговија, до потрошувачите да ги дистрибуираат и сите потребни информации за можноста за решавање на споровите кои би можеле да произлезат од таа трансакција да бидат решавани преку интерактивната веб-платформа креирана за таа намена;
 - Веб-платформата треба да ги спроведува следните функции – да биде достапен електронски формулар за поведување на постапката; преку платформата да се извести тужениот трговец за поведената постапка; да се овозможи да се пронајде соодветно овластено тело за спроведување на постапка за алтернативно решавање на споровите; да се обезбеди бесплатно електронска алатка за управување со спорот; да се обезбеди превод за странките за сите потребни документи; јавно да биде достапен прирачник за поведување на постапката за решавање на спорот преку платформата;
- Важечкиот механизам за решавање на споровите кои произлегуваат од електронските комуникации покажува резултати во практиката, и треба да биде задржан и понатаму да биде унапредувана неговата примена, преку зајакната промоција на оваа алатка пред потрошувачите, но и да се поддржи воведувањето на модели од ваков тип за решавање на споровите кои произлегуваат од обезбедувањето на т.н. јавни услуги (на пример, електрична енергија или водовод).

²⁵ Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR).

5. Методи за алтернативно решавање на спорите за обезбедување на заштита на правата на пациентите

1.10. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка

Согласно Законот за заштита на правата на пациентите,²⁶ предвидена е општа обврска за здравствените установи да се грижат за заштитата на правата на пациентите, при што за овие установи предвидена е обврска да дава правни совети и правна помош на пациентите во однос на остварувањето и заштитата на нивните права.

При тоа, уредено е дека Министерството за здравство во здравствените установи назначува советник за заштита на правата на пациентите од редот на вработените во Министерството за здравство, со должност да дава правни совети и правна помош на пациентите во однос на остварувањето и заштитата на нивните права, да разгледува усни и писмени поплаки од пациенти и дава мислење за нивно решавање до директорот на здравствената установа и да посредува во мирното решавање на прашањата меѓу пациентот и здравствениот работник што произлегуваат од усна поплака.

1.11. Преглед на постојната состојба – практична примена

Не се достапни официјални податоци за именувањето и извршувањето на активностите одстрана на посебните советници за заштита на правата на пациентите. Сепак, неофицијалните податоци се дека нивниот број е мал (едноцифрен), што е недоволно, ако се има предвид дека во државата функционираат повеќе од 50 јавни здравствени установи, а особено ако се има предвид дека има здравствени установи во кои секојдневно има проток од неколку стотици пациенти.

Работното време и достапноста на овие лица за пациентите не се унифицирани, па мали се и можностите тие да спроведуваат активности за посредување во мирното решавање на спорите кои можат да произлезат од односот помеѓу пациентот и здравствената установа. Дополнително, не се предвидени никакви услови за именување на овие советници, ниту потребните квалификации кои би требало да ги поседуваат овие лица, како би можеле соодветно да ги извршуваат зацртаните задачи.

1.12. Препораки

Во насока на надминување на посочените состојби, се предлага следното:

- Доследно да се спроведе превидениот механизам и да бидат именувани

²⁶ Закон за заштита на правата на пациентите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 82/2008, 12/2009, 53/2011 и 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 190/2019).

советници за заштита на правата на пациентите во сите здравствени установи, во согласност со законот;

- Во насока на обезбедување на поефикасно вклучување на овие советници во мирното решавање на спорите кои може да произлезат помеѓу пациентите и здравствените установи, во законското решение да се нормираат посебни услови за именување на овие советници, и за нив да се овозможи соодветно едуцирање, за да можат активно да посредуваат во мирното решавање на спорите;
- Пациентите континуирано да се информираат за можноста во случај на постоење на спор во однос на нивните права, да се обратат кај советниците.

6. Методи за алтернативно решавање на работните спорови

1.13. Преглед на постојната состојба – нормативна рамка

Во однос на работните спорови, со Законот за мирно решавање на работните спорови,²⁷ предвиден е посебна начини постапка на мирно решавање на колективните и одделни индивидуални работни спорови. Постапките се спроведуваат врз основа на начелата на доброволност, независност, неутралност и непристрасност.

При тоа, предвидени се две посебни постапки – помирување и арбитража. Помирување е учество на трето неутрално лице во посредување меѓу две спротивставени страни, со цел за постигнување спогодба за мирно решавање на колективен спор (спор по повод склучување, измена, дополнување или примена на колективен договор, остварување на правата на синдикално организирање и штрајк).

Арбитража е учество на трета независна страна во решавање на индивидуален спор (спор по повод откажување на договор за вработување и неисплата на плата), со цел за постигнување на обврзувачко решение за предметот на спорот.

Помирувач, односно арбитер, може да биде лице кое има добиено лиценца од министерството надлежно за работите од областа на трудот.

1.14. Преглед на постојната состојба – практична примена

Механизмите за мирно решавање на работните спорови, уредени во законот за мирно решавање на работните спорови, не се добро познати, ниту широко применувани во Република Северна Македонија. Не се достапни официјални податоци за бројот на постапки кои се поведени според овој закон, но треба да се има предвид дека во моментот нема пречка работните спорови да бидат решавани

²⁷ Закон за мирно решавање на работните спорови („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2007, 27/2014, 102/2014 и 30/2016).

и преку некој од механизмите уредени со други закони (медијација и арбитража), доколку за тоа се исполнети условите уредени во тие закони. Всушност, достапните податоци за спроведените постапки за медијација покажуваат дека најголемиот број на постапки во кои била постигната спогодба, биле токму спорови од областа на работните односи.

Во моментот, согласно достапните податоци,²⁸ има вкупно 59 лиценцирани помирувачи и арбитри во работните спорови.

1.15. Препораки

Во насока на надминување на посочените состојби, се предлага следното:

- Да се доуредат прашањата за спроведување на посредување и арбитража во работните спорови, во согласност со стандардите поставени од Меѓународната организација на трудот, во насока на нивно промовирање како една од алтернативите кои им стојат на располагање на странките, за решавање на ваков тип на спорови;

7. Заклучни согледувања

Механизмите за алтернативно решавање на споровите можат значително за придонесат за зголемување на ефикасноста на системот на правораздавање, што е од особена важност во правни системи како нашиот, во кој сè уште се актуелни прашањата за справување со заостатокот на нерешени предмети, намалување на износот на вкупните трошоци за обезбедување на заштита на правата, но и за оптимизирање на перформансите на судскиот систем.

Постои простор за значително унапредување на нормативната рамка за различните механизми за алтернативно решавање на споровите во Република Северна Македонија, но и за подобрување на степенот на кој се имплементираат решенијата кои веќе се соодветно нормирани во системот, како што е сумирано во препораките содржани во овој преглед. Паралелно со овие активности, треба континуирано да се преземаат активности за промоција на механизмите за алтернативно решавање на споровите пред засегнатите страни, и тоа не само во однос на околноста на нивното постоење, туку и за основните прашања што треба да им се познати на странките кои би се одлучиле да го користат тој механизам (како се поведува, кои се процесните дејствија кои ќе треба да ги презема странката во текот на постапката, какви ќе бидат ефектите од завршувањето на таа постапка и (не)обврзувачкото дејство на резултатот на постапката).

28 Регистар на помирувачи и арбитри, достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/mirno-reshavanje-na-rabotni-sporovi-baner.nspix>.

Користена литература:

- Cortes, Pablo (ed.), “The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution”, Oxford University Press, 2016, стр.18.
- Hanycz, Colleen, “More Access to Less Justice: Efficiency, Proportionality and Costs in Canadian Civil Justice Reform”, *Civil Justice Quarterly* 27, no. 1 (2008),
- Mattei, Ugo, “Access to Justice. A Renewed Global Issue”, *Electronic Journal of Comparative Law*, 11 (2007),
- Зороска-Камиловска, Татјана, „Арбитражно право“, Скопје, 2015 година
- Коцевски, Гоце, Црвенковска, Светлана, „Применливоста на механизмите за алтернативно решавање на спорови во обезбедувањето пристап до правда за ранливи категории во Република Македонија“, Македонско здружение на млади правници, Скопје, 2018 година, стр.20.
- Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR).
- Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR).
- United Nations Convention on International Settlement agreements resulting from mediation
- Закон за давање на финансиски услуги на далечина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 158/2010 и 153/2015).
- Закон за електронска трговија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 133/2007, 17/2011, 104/2015 и 192/2015).
- Закон за електронските комуникации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2014, 188/2014, 44/2015, 193/2015, 11/2018 и 21/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 98/2019 и 153/2019) – во понатамошниот текст ЗЕК.
- Закон за заштита на потрошувачите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/2004, 77/2007, 103/2008, 24/2011, 164/2013, 97/2015, 152/2015 и 140/2018).
- Закон за заштита на потрошувачите при договори за потрошувачки кредити („Службен весник на Република Македонија“ бр. 51/2011, 145/2015, 23/2016 и 20/2019).

- Закон за заштита на правата на пациентите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 82/2008, 12/2009, 53/2011 и 150/2015 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 190/2019).
- Закон за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 124/2015).
- Закон за медијација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 60/2006, 22/2007, 114/2009, пречистен текст - („Службен весник на Република Македонија“ бр.138/2009).
- Закон за медијација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 188/2013, 148/2015, 192/2015 и 55/2016) – во понатамошниот текст ЗМ.
- Закон за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2006) – во понатамошниот текст ЗМТА.
- Закон за мирно решавање на работните спорови („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2007, 27/2014, 102/2014 и 30/2016).
- Закон за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010 и 124/2015) – во понатамошниот текст ЗПП.
- Закон за правда за децата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 148/2013 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 152/2019).

Издавач:

Македонско здружение на млади правници
ул. Донбас 14-1/6, Скопје
тел. 02/3220-870, е-пошта: contact@myla.org.mk

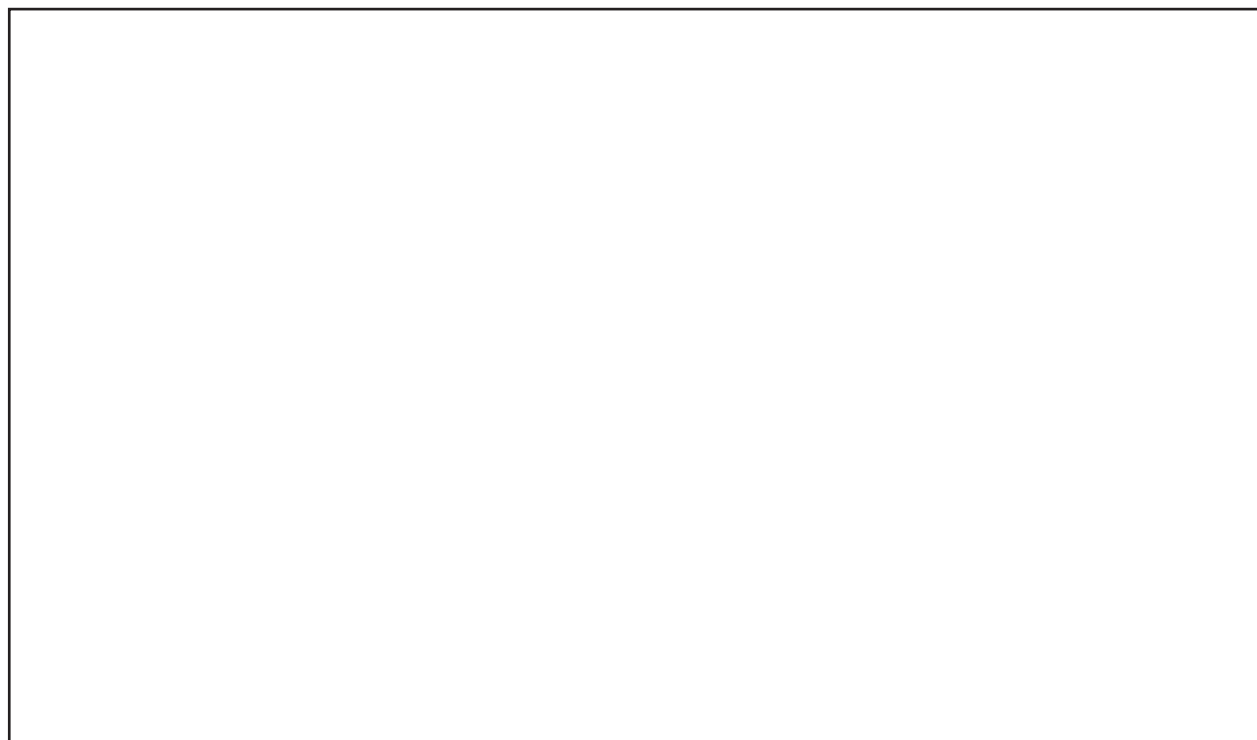
Автор:

д-р Јелена Ристик

Уредници:

Гоце Коцевски

Светлана Црвенковска

Проектот „Унапредување на про боно правната помош и алтернативните начини за решавање на спорови во РСМ“ е финансиран од Фондацијата Отворено општество - Македонија. Содржината на овој документ е единствена одговорност на авторите и на грантистот, и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата и ставовите на Фондацијата Отворено општество- Македонија.

